

A' PÁLINKÁRÓL.

BUDÁN,

A' M. KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.

1845.

A' Pálinkáról.

Minekutánna 20 év óta szakadatlan a' magasb politicának jobbadán meddő kérdései forognak elmékben, sokan, tudom mosolyogva fogják lenézni e' cikk homlokiratát; főkép ha olly szerencsés lehetne egy political hirlapban megjelenhetni, — mit is olvassunk most egy olly közönséges, csak az aljas köznép előtt kedves szerről, midőn nagyobb, magasztosb kérdések vagynak a' szőnyegen? mi köze van ezen nedvnek országunk boldogságához, nagyságához, miről most tanácskozni szoktunk. — Ezen cikk nem political lapba való, ezt vélik; — én pedig — ki azt vélem, hogy a' pálinka igen is nagy political tekintetű tárgy nálunk, 's azt ohajtom, hogy cikkemet sokan olvasnák, most eleintén csak az által kívánom ezen urakat némi türe-

lemre, és olvasásra kecsegtetni, hogy más nemzetek is, kiket mi majmolni szeretünk, sokszor sokat írni és olvasni szoktak anyagokról, szerekről, — így Angliában, némelly anyagok tariffájáról, így voltak a' politicai hírlapok a' legujabb időkben elfoglalva az opiummal a' bűdöskövel; — nem szégyen tehát uraim, sőt módi is némellykor ilyenekről is olvasni, — kérem tehát tessek egy kis türelemmel lenni, — valóban nem kevesebbé fontos tárgy a' pálinka reánk nézve, mint az említett tárgyak azokra a' kiket érdekelnek.

Tekintsük előbb, hogy állott a' pálinka productioja, és annak consumptioja ez előtt 40 — 50 évvel? 's mik voltak késérő következései a' népre nézve? —

Ha tekintjük melly csekély mértékben főzetett, és használtatott ez előtt 50 évvel a' pálinka hazánkba, bizonyossággal lehet következtetni, hogy ez előtt 100 évvel, és korábban ezen szer hazánkban igen csekély mennyiségben létezett, 's hogy ennek használása sokkal későbbben lett nálunk divatossá, mint más nemzeteknél; még az országnak bort nem termő részeiben lakozó tótoknak régibb meséiben, dallaiban sincs semmi említés a' pálinkáról: egy igen régi tót mesében, a' kis termetű, de igen erős, és ügyes NN. az őtet megölni szándékozó boszorkánynak ezen tanácsot adja,

hogy „ne mérgeskedjen, hanem egyen egy kis túrót, és igyon egy kevés bort, 's legyen víg.“

Ezen drága kincs minden kétségen kívül Lengyel és Silezia országból hozatott; mert ha országunk határait tekintjük, és látjuk, hogy Moldva, Oláh és Szerb országokból nem hozathatott ezen chemicus productum, mert ott most kezd még csak behozatni; Stajerszágból és Ausztriából, de még Morvából sem hozatott, mert a' két elsőbe most sem virágozik, az utóbbi az újabb időkben kezdett producáltatni nagyobb mértékben, meggyőződhetünk állításom igazságáról.

Hogy ezen kincsnek terjesztője a' régibb időkben, de most is az izrael népe volt, az is bizonyos; és ugyan előbb az ország északi megyéiben, később az ország egész kiterjedésében.

Ugyan is ez előtt 40 — 50. évvel a' pálinka alapította e' volt:

Slavoniában, Bánátban és a' felső tiszta és számos mentében, a' nagy kiterjedésű ugynevezett Lankákban, továbbá az ország hegyes vidékeiben a' hol jó szilva termett, kivéven tehát Trencsin, Árva, Liptó, Thuróc, Szepes és Sáros vármegyéket egészen, és Marmaros, Beregh, Ungvár és Zemplén vármegyéknek északi igen hegyes vidékeit, mindenütt főzetett szilvából pálinka, és ez a' hazában emésztetett

meg is igen nagy részben, kivéven a' szirmiumi pálnkát, melynek egy része Ausztriába vitetett már akkor is; — mennyi lehetett ezen mennyiség azt nem tudhatom, — általában mondani lehet, hogy ezen mennyiség most is megvagyon, mert a' lankák még megvannak, 's a' szilvafák is, 's a' mi terem azt most is kifőzik. — De annyi bizonyos, hogy ebből állott az ország pálnkabeli productioja hasonlíthatatlan nagy mértékben, — 's hogy ez igen sok nem lehetett onnét tetszik ki, mert a' szilvafa, ha különben nem ápoltatik, a' mi nálunk valóban nem történt, bizonyos tapasztalás szerint csak 6 esztendőben szokott egyszer teremni; e' szerint az országban létező szilvafáknak csak $\frac{1}{6}$ részét lehetett tehát egy esztendei consumptionra számítani.

A' mi a' gabona pálnkát illeti : ez tudtommal ez előtt 40—50 évvel nagyobb gyárakban, nagyobb üstökben sehol sem főzetett, és ugyan Nyitra vármegyében, Trencsinben, Árvában és Kassa vidékén némelly falukban igen kicsi üstökben, melyeken igen lassan lehetett főzni, a' jobbágyok által; ezen gabona-főzés nem volt általános minden jobbágyoknál, csak némelly falukban, mert a' régibb urbariumban érintett üsttől való fizetés inkább a' szilva-pálnka, mint gabona-főzés miatt volt említve, mert amaz általánosan majd minden faluban gyakoroltatott, holott az utóbbihoz nem

minden ember tudott, de azt a' hely szűke, a' készülétek, kádak hiánya miatt nem is gyakorolhatta.

Gyakoroltatott még a' gabona-főzés zsidók által az ország északi szélein, kik Lengyelhonból jöttek be, ezen productio sem lehetett nagy; először azért, mert ezen főzés csak kis üstökön ment, — rendszerint egy zsidónak csak egy üstje volt, az is csak olyan, melybe egy gönczi, az az $2\frac{1}{2}$ pozsoni mérő maláta fért, ezen üst 24 órában csak egyszer járt le, és ugyan ezen kellett még tisztázni is, nem lehetett tehát sokat producálni.

Ehhez járúl, hogy ezen zsidók csak lassan haladtak az ország közepe felé, úgy hogy a' sik, és nem erdős megyékben csak későbbben kezdettek lakást venni, és mesterségöket űzni. — Gömör vármegyében, Thuróciban, Hontban, Zólyomban, zsidónak nem volt szabad lakni, — itt tehát nem főztek, — Zemplén vármegyének Krajnya nevű nagy járásában az oroszok, és Szathmár vármegyében az avasban az oláhok a' zsidókat nem szenvedték, üldözték, úgy hogy azok 60 évvel ez előtt ott épen nem, későbbben is csak lassan terjedhettek, 's főzhettek pálinkát.

Kolompér az országban igen kevés volt, mert — ez előtt 50 évvel azt, csak, mint ritkaságot láttuk az ország hegyes vidékeiben is, ebből tehát semmi nem főzetett.

Földes urak igen kevés pálinkát főztek gabonából a' régi időkben, bort termő vidéken éppen nem, 's ha az ország hidegebb vidékein volt is ritkán egy nagyobbserű pálinka-főzés, ez csak a' serházakban mint mellék foglalatosság űzetett, két, legfeljebb három telket árendáló zsidó sem igen tartaná hasznosnak. — De mennyi pálinka producáltatott általában az országban tudni nem lehet, — lássuk hogy állott a' consumtio :

Az ország sík termékeny vidékein, ez előtt 50 évvel gabona pálinka sehol sem méretett, sem Szaboltsban, sem Szatlmárban, sem Biharban, sem az egész alföldön, ez a' nép előtt ismeretes nem volt, sőt ezt nem is itta, még ez előtt 40 évvel sem a' korcsmákon nem tartatott; — itt, és az ország hegyesebb vidékein is mindenütt rendszeren csak bor méretett; szilva-pálinka csak akkor méretett, mikor termett, megesett, hogy 2 esztendeig sem mérték pálinkát, hogy némelly falukban a' pálinkának kevésnek kellett lenni, onnét is kítetszik, mert igen drága volt, ugyan is egy pohárka pálinka ára egy garas volt, a' pohárkák pedig, melyek a' korcsmákon rendszeren használtattak, $\frac{1}{16}$ részét tették az itczének, így hát 16 garas volt egy itcze, — a' szilva-pálinka itczéjének hordó számra véve 1780 táján egy huszas volt p. p. az ára; a' bornak itczéje azon időben egy poltra, egy garas. — Ebből kítetszik; hogy az emberek kevés pálinkát ittak, de nem is ihattak so-

kat, mert ugyanazon időkhben, mikor a' pálinka koresmálási ára 16 garas volt, a' buzának 2 pozsonyi mérője 3 máriason, az az 17 garason költ, hol vehetett volna tehát a' köznép annyi pénzt, hogy sok pálinkát ihasson.

Az akkori időkhben senkinek sem jutott eszébe napközti pálinkát inni, a' szokás úgy hozta magával, hogy csak reggel früstökre ittak, azt is csak 1² pohárával; ha — a' mi ritkán történt — valaki egy meszelyt megivott, az okvetetlen beteg lett, a' ki pedig egy itczét ivott meg, abban meggyúlt, a' volt a' közvélemény, hogy a' ki egy itczét megiszik, annak meg kell halni.

Bizonyos lévén e' szerint, hogy kevés pálinka ivódott az országban, innen korántsem következik, hogy épen igen nagy lett volna a' józanság az akkori időben, mert bort igen is sokat ittak, és részeg embert is lehetett látni, nevezetesen innep nap eleget. A' lakadalmakon pedig, tor alkalmával és más tánczvigalmakban volt ivás, láрма, még nagyobb mint most is, verekedés, ülés is, — sőt az uraságok udvari cselédei sok garázdaságot követtek el, rendesen alig tölt el egy nap — innep pedig épen egy sem — hogy egyik, vagy másik részeg — még pedig nagyon részeg — nem lett volna; mert akkori időben egy kis jó kedvvel, ugynevezett kotyogossággal be nem érték az emberek, hanem addig ittak, míg földre terültek.

Utazás közben, gyakran lehetett látni, hogy a kocsis lógott a' nyeregben, vagy kocsin, ha valahová szekeret kellett küldeni, soha a' kocsist magában nem eresztette senki, hanem mellé egy vagy két embert is adtak azért, hogy ha megrészegedne kár ne essen, de e' mellett is megtörtént gyakran, hogy a' kocsis a' vi-
gyázókkal együtt, az ut közepén hevert részegen a' bortól.

Ebből következék, hogy bor igen sok emészte-
tett el, de sokkal több is természetett mint ma; kiki tudja, hogy szőlők általában az országban már most any-
nyi szorgalommal nem műveltetnek, nem trágyaztatnak,
mint az előtt; számtalan darab szőlők egész szőlőhegy
oldalok műveltettek, mellyek már most gazosodni kez-
denek, de már egészen el is pusztultak, az uradalmak
dézsmás táblái sokkal több művelést és dézmát mutat-
nak ki, mint most.

Mik lettek légyen ezen nagy bor, és igen csekély
pálinka consumtio következései általánosan a' köznépre
nézve; csak általános tekintetekből lehet kihúzni; de
hogy ezek rosszak nem voltak a' bizonyos.

1. A' moralításra nézve.

Ugyan is, nem képzelem, hogy valaki a' szokásos *Laudabor temporis acti*-val vádolhatna ha azt állítom, hogy a' moralítás akkor jobb lábon állott; behbizonyítják azt a' vármegyék akkori tömlöcz lajstromaik, melyeket ha a' mostaniakkal összehasonlítunk, és a' szaporodott népségre irányos tekintettel leszünk, megfogunk győződni mennyire jobb volt akkor a' moralítás, 's ha ellenvetésül valaki azt vetné, hogy a' bánáthban a' török háborút megelőző, és követő időkben nagy haramia bandák léteztek, mellyek most nincsenek, azt figyelmetessé kívánnom tenni :

1-ször. Azon nagy személy és vagyonbeli bátorságra, biztos csendességre, melly az ország többi nagy részében uralkodott; és arra is, hogy a' bánát akkor népesítetett, Törökországból jött oláhokkal; ezen népek vadsága korántsem azon befolyásoknak tulajdonítható, mellyek Magyarországba addig az ideig már rendes munkásságot és rendes szabályos polgári életet idéznek elő. Például a' régibb időkről felhozott jobb moralításra itt egy bizonyos megyének tömlöczi állapotját hozom fel, a' mint az 1760 táján volt. Ezen megyében, mint másokban is, csak négy törvény-

szék tartatott, ezen törvényszék és közgyűlés minden egyéb dolgaival együtt három napnál tovább nem tartott, negyedik nap az executiok mentek véghez.

Ezen megyében tömlöcz nem tartatott, hanem a' rabok kint tartattak megfogatások idejétől kezdve egész a' törvényszékig a' falu kalodájában, így hát némelylik 3 hónapig is; ezen törvényszékre behozatván, bizonyosan véget ért pöre a' rabnak, mert rendszerint minden gyűlés minden tárgy elintéztetett, és semmi dolog nem halasztatott által más gyűlésre. Minden törvényszéken és így négyszer esztendőben felakasztatott 9—10 rendesen, a' többiek 15 vagy 20 bottal büntetettek, és szabadon bocsájtattak; ha tehát felveszem, hogy 40 felakasztatott, és 80 más büntetést nyert, így lesz a' rabok száma 120.

Itt meg kell jegyeznem, hogy törvényeink szigorúsága miatt a' 40 akasztott ember nem volt épen igen nagy bűnös; úgy hogy mai időben talán alig volt esztendőkönn át is egy köztök, a' ki a' mostani rendtartás szerint életét elvesztette volna, ezért ez nem szolgálhat az moralitásnak jeléül, ugyanis akkor, a' ki egy lovat, vagy ökröt, vagy tehenet lopott, azonnal felakasztatott, a' feslett élet némelly nemei szintűgy halállal büntetettek, továbbá megjegyzem azt is, hogy a' tortúra és rögtönözött procedura miatt sokszor megeshetett, hogy ártatlan is elvesztette életét.

Ezen megyében most rendszeren 200 — 180 rab vagyon a' tömlöczben, 's midőn 1842-ben 183 volt, ezek közül gyilkos 41, gyújtogató 8, utonálló 5, házfelverő 21, tolvaj 88, vérengző 12, lázadó 2, orgazda 3, méregkészítő 1, nősparázna 2. — De itt meg kell jegyeznem, hogy most ezen megyében négy nagy és legalább 8 kisebb t. székszok tartatni, melyekben igen sok rab elítéltetvén, a' mostani rabok számát összesen legalább is 300-ra tehetjük, így hát midőn a' népesség még egyszer annyira szaporodott, mint régen volt, a' raboknak tehát 240-nek kellett volna lenni, úgy tápasztaljuk, hogy a' rabok száma 60- 70-nél több a' népességhez erányozva. — De még nagyobb bizonyságokat lehetne meríteni a' királyi tábla levéltárából a' napról napra romló moralitásról.

Esztendőről esztendőre szaporodnak az irtóztató vétkek, a' gyilkosságok, úgy hogy azoknak ellátására — bár országgyűlése alatt is tartatnak ítélő székek, a' királyi tábla majd nem elegendő — az újabb időkben az úgy nevezett csendbiztosok majd minden megyében szükségessékké lettek és behozáltak, szolgabírák megszorodtak, és mindezek mellett is hány bűn marad vizsgálatlan? büntetlen? 's hány enyésztetik el egyezkedéssel, mit is a' káros rendszeren jobban ohajt a' törvényes elítélésnél, melly reá nézve sok fáradsággal, költséggel, kevés haszonnal szokott járni.

Elégnek tartom ennyit mondani a' régibb időben divatozó jobb moralitásról, mert a' tömlöczök csak-ugyan legbiztosabb képei, oklevelei a' nép magaviseletének. Ha ezen tárgyat bőven és az embert minden összeköttetéseiben kísérve tárgyalni akarnánk; egy regéhez volna hasonló, melly a' régi idők után való sovárgásunkat okozná.

2. Az ipar és munkásságra nézve.

Azt hiszszük, hogy most nagyobb az ipar 's munkásság az országban mint régen volt: igen ez úgy vagyon, megengedem azt, de csak a' földes urakra, és úgy nevezett közép rendű honoratiorokra és polgárookra nézve; hogy azonban a' köznépre, úgy nevezett parasztokra nézve nagyobb 's jobb lenne az ipar, én ugyan nem tapasztalom, mert ezeket inkább azon állapotba látom lenni, de talán némelly vidéken vissza is lépve; ugyan is azon időkben, mellyben még kevés pálinka volt, fejtett ki az ország paraszt-sága, az úgy nevezett szántó-vető kar, legtöbb munkásságot; tudniillik a' régibb időkben, egészen 1780, sőt nagy része a' földes uraknak egészen 1805-ig, némellyek egész 1809-ig mind nagyobbak, mind kisebbek igen kevés gazdálkodást, azt is igen rosszul folytattak. — Legfőbb ága volt a' földesuri jövedelmeknek a' füst-pénz, dézma, a' korcsmák, 's malmok, azért

ezek minden földesuri számadásokban igen nagy szorgalommal jegyeztettek, és őriztettek; szántást, vetést csak annyit folytattak a' földes urak, a' mennyi házi szükségekre elégséges volt; egy guja, egy ménes, és egy nyáj sertés volt a' képzelhetett legnagyobb fundus instructus, — fain birke majd semmi sem volt az országban; így tudok egy, négy jó faluból álló uradalmat, mellyben csak 50 köblös föld vettetett az uraság részére; ezen uradalomnak jövedelme készpénzben 1780-ban még csak 600 pfrt volt, ámbár 1822-ben itt csak urbéri erővel 6000 kereszt élet termesztetett.

Ezen időkből tehát mellyben földes uraink még csak egyenként és lassan kezdetek nagyobb szántást vetést gyakorolni; a' jobbágyság első volt, ki átlátván a' szántásvetésnek hasznosságát, a' pásztori életből a' szántóvetői polczra hágott fel, — roppantott erdők, gazok irtattak ki a' jobbágyok által, mire különös ingert adott a' háborúk miatt fellebb hágott élet ára. —

Ezen nagy irtásokat, ezen legnehezebb munkát állhatatosan, és igen kurta időben vitték végbe, vízzel, vagy borral enyhítvén szomjukat, nem pedig pálinkával, melly akkor legalább nagy mértékben nem volt az országban, és ivásra nem volt általános szokás; ugyan ezen pálinkátlan időszakban esik az is, hogy földi kunyhók, vagy csak igen kicsiny fákból készült ugyneve-

zett rovott házak helyett nagyobb, csinosabb, kémény-
nyel ellátott házakat kezdettek építeni, és azokat üveg
ablakokkal ellátni, mert előbbi házaik ablakai hójag-
gal voltak üveg helyett beborítva. — Ugyanazon idő-
ben kezdettek jobban ruházkodni is.

Nem érdektelen lesz talán a' tiszta melléki faluk-
nak rajzát, a' mint az 1766, és még 1780-ban állott,
ide leírnom, hogy láthassuk mennyi lélekbeli rugóság
kellett ahhoz, hogy mostani állapotha jöjjenek, mire, a'
a' mint mondtam — még a' boros, 's nem pálinkás idő-
ben vergődtek. —

A' faluban lévő házak fiatal tölgy fákból voltak
összeróva, mint a' kalitkák, a' háznak hossza legfel-
jebb 3 öl volt, szélessége $1\frac{1}{2}$, ez kívülről nem volt ta-
pasztva, állott pedig az egész egy kis pitvarból, és egy
szobából, istálló az udvaron rendesen nem volt, kivé-
tellel némelyeknél egy fél eresz, az udvaron volt még
egy kis fából rovott kamara, melyben eleségét, 's egyéb
vagyonát tartotta a' gazda. (Jele ezen külön szabadon
álló kamara, — mellynek csak fa zárja volt az akkori
vagyonbeli bátorságnak; most a' lakszobája mellett
való kamaráját is meglopják, milly könnyű volt a' régi
módon készült kamarából mindent elvinni); a' házak a'
falukban mind egyformák voltak, úgy hogy a' leggaz-
dagabb gazdájé is csak olyan volt, mint a' legszegé-
nyebbé, sőt még rosszabb, — ezen egyformaság, és

szegénységet mutató építés módja szántszándékos volt, azért, hogy ha valamely sarolás, vagy megszállás érne a' falut, vagy pedig a' vármegye szolgabírója, vagy hajdúja az adó executiojára jönné, kiki magát egyforma nagy szegénységgel menthetné, 's hogy a' falu ezen szegény tekintetét megtartsa, és a' háznál semmi se találtassék, azért marháikat kin az erdőkben, és gazokon elkülönözve kis szállásokon, ugynevezett lázakon csak fiatal fa rudakból álló korlátok közt tartották. — Nemmelly részét vagyonuknak a' határban távollévő méheseikben is dugdosták, és takargatták, sőt több helységekben, mellyeknek nagy erdeik, vagy a' vizek közt elrejtett szigetekskéik voltak, az asszonyok szövő esztovátáikat ott tartották, és ott szőttek; hogy így vásznait is megtarthassák.

Midőn tehát az adó beszédésre a' szolgabíró megjelent, — mert ennek vagy magának, vagy hajdújának minden faluban el kellett menni, különben nem kapott egy krajczárt sem, önkénytesen a' bíró nem vitt be semmit, azt állítván, hogy nincs. — A' bírák azt állították újra, hogy semmijek sincs, 's nem fizethetnek semmit; ekkor hezzeg meggyült a' baja a' szolgabírónak, mert exequálni nem volt mit, istállós marha, sem sertés nem volt, de egyéb sem találtatván a' faluban; — az pedig, hogy a' mezőn, vagy buvó helyeken valamit keressen vagy találjon,

nem lévén módjában, mert a' jobbágyság egylitt tartván, soha egyet sem kaphatott, a' ki a' rejtett helyeket elárulta volna; — tudván azonban, hogy a' színllett szegénység csak hazugság, tehát csak az ultima ratiohoz a' bothoz, vagy torturához kellett nekie nyulni, és ugyan: vagy a' bírót, vagy a' gazdákat egyenként keményen faggatni; de mivel jobbadán a' bíró előtt is titok volt a' gazdák pénzbeli vagyona, így rendesen az individualis repartitiot vévén elő, a' gazdát vagy gazdasszonyt vette elő, ha csak meg nem szöktek, és a' szoba gerendájára kézen fogva felakasztatta, hol az addig csüngött, míg fizetést nem ígért. — A' szántás vetés így folytattatott, titok volt t. i. a' gazdák szántóföldeinek mennyisége; mert a' mező nem lévén felosztva a' földek rendesen csak egy pozsoni mérő vetés nagyságuk, az egész határban el voltak szórva, így tehát minden gazdának 6, 7 sőt 8 helyen is volt elszórva egymástól egy kevés földje; — ezen földek soha sem trágyáztattak, hanem hat évi heverés után vettettek be egyszer, rendesen buzával, vagy úgy nevezett kétszeressel; a' gazda csak annyit vetett, mennyi házának kitartására elég volt, eladásra soha semmit sem. — Innen következtek az országban gyakran éhségek, — mert ha rossz esztendő volt, semmi áron sem lehetett életet kapni, mert nem volt sehol, sem földes úrnál, sem jobbágnál semmi.

De még ruhájára nézve is igen nagy kényelmet ábrázol mostani öltözetök a' régihez képest, a' fején egy kis süveg, vagy báránybőr csalma volt, ezen süveg eltartott 20 és több évig is, egy újnyi vastag szőr posztóból lévén csinálva, a' bunda vagy guba — melyet rendesen a' felesége szőtt, — csak a' tehetősebb gazdák öltözete volt, a' pásztor emberek és szegényebbek ingeiken felül egy báránybőrt kötöttek, úgy a' jobb hónok felett a' két lábával össze, hogy ezen bőr mellöket és hátokat fedezte, azért ezt mellesnek hívták, és ez lehetett a' régi úgy nevezett kaczagány; nadrágnak hire sem volt a' parasztnál, beérte a' gatyával, szinte úgy csizma sem, e' helyett bocskora volt, készületlen disznó bőrből, mellynek szőre kifelé volt fordítva, szekere nem volt megvasalva, — hogy főző edénye és házi butora ezen szegénységhez volt szabva, magában értetik. —

Tudok több falut, — mellyeknek jó határaik vannak, de ez előtt 50 esztendővel erdőben lévén az egész határ, minden gazdának egy csónakja, egy hálója, és sokaknak egy puskája volt, 's a' gazdák halásztatva töltötték el idejüket, semmit, vagy igen keveset vetettek, ezen faluban ámbár most már erdő nincs, és elég nagy szántás, vetés folytattatik; még is lehet az öregebb embereket a' legszorgosabb mezei munka idején is hálóval a' csolnakban ülve egész napokon ált — szűnyadozva látni.

3. Testi alkatra nézve.

Hogy a' köz emberek a' régibb időkben, azaz: ez előtt 50, 60 esztendővel sokkal erősebbek, nagyobbak, orczájukra nézve szebbek, pirosabbak és hosszabb életűek voltak, kétséget nem szenved; és ennek bebizonyítására csak némelly adatokat akarok felhozni; ha állításomon az ifjuság kételkedik, tanunak hívok minden 50, 60, 70 esztendőes embert, ezek igazolni fogják fennebbi állításomat.

A' régibb időkben a' férfiak szépségében, magasságában, úgy nevezett derékségében a' közvélemény mind nagyobbaknál, mind kisebbeknél igen sokat helyezett, és ezen testi tulajdönt igen becsülte, kereste, és kitüntette — sőt ezen testi tulajdönt a' lelki tehetséggel együtt járónak vélte; — még restauratiokon a' főispán sem mert candidálni alispánnak, vagy egyéb fő hivatalra valakit, ha nem volt az akkori beszéd szerint *personatus*, imponálni tudó tekintélyes ember, mert a' kicsiny és száraz emberről azt gondolták, hogy nem tud imponálni; — így történt, hogy a *megyék tisztviselői jobbadán personatus*, erős, nagy emberek voltak, — ezen testi tulajdonok nagyra becsülése hozta magával, hogy a' vármegye hajdui, kato-

nái, mind válogatott igen szép, igen nagy és erős emberek voltak; sőt minden udvari és úri belső cselédek is csak szép, erős és nagy emberekből választattak, említést érdemel itt, hogy minden tehetősebb uraságnak rendesen két hajdúja vagy csatlósa volt, ezek ritkán voltak kisebbek egy ölesnél, és még e' mellett igen szépek is, az elsőre például hozom fel azt, a' mit szemeimmel láttam: Zemplén vármegyének rendesen 100 hajdúi majd mind egy öles magas emberek voltak, még 1797-ben is, sőt még 1803-ban láttam egyet közülök, kihez talán erőre, nagyságra és egyszersmind arczbeli szépségre soha sem láttam különbet, midőn urával — ki akkor főszolgabíró és szinte igen nehéz ember volt — hárman rossz úton egy könnyű kocsin utaznánk, az út hajlásaiban csak egy kézzel fogva a' kocsi lejjebb süllyedő oldalát, és egyenességben tartotta, — nevezetes, mert talán utolsó diaeta volt az 1808-ki, melly e' részben ragyogott. — Igen csudálkozásra méltó volt az ország háza előtt nézni az uraikra váró vármegye katonáit, és csak hajdúit, ezeknél szebb embereket egy rakáson 's annyit magam sem láttam soha, és ezt — egy Pozsony akkor látogató angol úti könyvébe is feljegyezte, azt állítván, hogy ő sem látott szebb és erősebb embereket egy rakáson soha.

De mily szép és erős volt Magyarország népeinek faja, különösen kitetszett a' katonaságnál. — Sok

gyalog regimentnél a' granatírosoknál az első compánia vagy egészen, vagy nagyobb részt egy öles magas emberekből állott, több regimentekben az egész granatír divisio is; — még 1805 sőt még 1808 — 1811-ben igen nagy emberek voltak a' granatírosok. — Valamint az egész magyar armadia is kitűnő erős emberekből állott; a' mi pedig győzőségét, erejét ezen általam említett embereknek illeti, mennyivel haladta ez meg a' mostaniak erejét és győzőségét, majd nem hihetetlen, — erre csak egy, két példát hozok fel:

Tehetősebb uraságoknál kik hintókon járnak, a' kocsisok mindég nyeregéből hajtván, rendesen 6, 8, 10 sőt 15 mértföldet lovagoltak ügetve, ha Bécsig kellett is menni egy huzomban, a' hintó elején ülés nem volt, vagy ha volt is azon a' hajdúknak vagy csatlósoknak ülni nem volt szabad, ezek tehát gyalog kísérték a' hintót, csak némellykor midőn a' lovak igen sebesen mentek, szabad volt nekik a' hintó oldalán a' felhágóra állani, és így egy bizonyos tért hátra tenni. — Ez így volt akkor is, midőn uraik Pestre vagy Bécsbe is utaztak, az út Kassától Bécsig az uraság maga 6 lovával tartott rendesen 8, 9 nap, ez idő alatt tehát a' csatlósok jobbadán gyalog mentek. — Hány illy erős cselédet kaphatna most az ember? és miért?

De kitűnőbb az erő, mellyel bírt az akkori generatio, a' katonaságnál, 1804-ig a' katonaságnak pus-

kái 17, 19 sőt korábban 25 fontosok voltak, és az ilyes 25 fontos puska, gyakran 16 esztendőre regrutálnak adatván kezébe, az azzal könnyen birt gyakorolni, sőt a' háborúk alatt gyakran csak két héti gyakorlat után útnak eresztetett Olaszországba, vagy a' Rhénus mellé, ott milly sebes, milly hosszas hadi mozgásokat tettek, bámulatos olvasni — s ezen sok, nagy, szép és erős ember mind az országból telt, és mégis a' parasztok, kik itthon maradtak is, erősek voltak. — Azon ellenvetés, hogy azért volt a' hadi sereg erős, mert csak erősek fogadtattak katonáknak, nem fogadható el egészen: mert erős meggyőződése az, hogy ha most is úgy, mint akkor, kiszemelnék az erősebbet még, sem kapnának annyi szép és erős embert mint akkor volt, ezt kiki tudhatja, a' ki népeinket akkor látta, és most ismeri.

Hogy a' tápszerek és népek eledele legnagyobb befolyással vannak a' népek testi és lélekbeli állapotjára, senki sem tagadhatja; mert a' test a' lélekkel igen nagy egybeköttetésben lévén, örökre igaz marad „mens sana in corpore sano“ — szintúgy nagy igazság az, hogy a' népek boldogsága és sorsa csakugyan az ő testi és lélekbeli tehetségeiktől függ — senki se félne a' lapponok által üzenendő hadtól — senki se várna az oda való tudós társaság munkálatától jeles munkát. — Czáfolhatatlan továbbá az, hogy minden népnek

az éghajlati befolyások által úgy ki vannak rendelve, 's úgy szólván parancsolva a' tápszerek és italok, hogy azokat nekie életének és egészségének vesztese alatt változtatni nem szabad: így tudjuk, hogy minden meleg tartományokban sok hússal élni egészségtelen, sőt veszedelmes, azért ezekben húst igen keveset esznek, ellenben az igen hideg tartományokban sok húst kell enni, különben nem élhetünk jól, 's egészségesen. — Így van ez az itallal is, mikor az általánosan, 's mindennap használtatatik; — a' szeszese italok igen nagy befolyással vannak emésztésünkre, idegeinkre, ezen senki nem kételkedik, csak gondoljuk meg, hogy a' ki soha bort nem ivott, $\frac{1}{2}$ pohár bortul már megrészezszik, megbetegszik, hogy ne lenne tehát illy erős szesznek befolyása testünkre még akkor is, ha hozzá vagyunk szokva, a' patikákba még súlyos betegségeinkben sem igen kapunk erősebb, látható behatással bíró orvosságot mint a' bor, vagy a' pálinka.

Midőn tehát valamelly nép eledelét vagy italát megváltoztatja, szükségkép változni kell testi és lélekbeli állapotjának is, — azért tartottam tehát szükségesnek hazánk korábbi állapotját lerajzolni; — mert népünk ki a' régiebb időkben épen semmi, későbbben kevés pálinkát ivott, most már általánosan igen sok pálinkát iszik. — Illy erős szernek mint a' pálinka, kell befolyásának lenni a' nép állapotjára, 's

minthogy az előbbiekben láttuk, hogy jól el lehetett népünk pálinka nélkül.

Lássuk, melyek a' sok pálinka ital következtel, 's ha azok rosszak — minthogy valóban rosszak és veszedelmesek — lássuk, hogy lehessen a' bajt orvosolni.

Productio, készítés és fogyasztás mennyisége mostani időben.

Fellebb mondtam, hogy azon pálinka mennyiség, melly régentén szilvából, gyümölcsből készítettett, most is megvayon.

Ehez járul sok, mondhatom temérdek mennyiség a' mi gabonából, és legtöbb a' mi kolompérből főzetik.

Nem szolgálhatok statistikai kimutatással az iránt, hogy hány nagyszerű pálinka gyár állítattott fel az újabb időkben, mert nem akartam ezen irásommal el-
késni, még azokat beszerezhettem volna, azonban a' köztudomásra hivatkozom e' részben; és csak részletes adatokat hozok elő; kiki tudja: melly temérdek pálinka gyárak állítattak, 's állítatnak most is.

Egy ismerősöm gyárt akarván állítani, és okulni kívánván e' részben, maga lován megindult, és olly messzeségen, melyet két nap alatt be lehetett járni 17 nagyobb újabb alkotású gyárt látogatott meg, mellyek közül a' legkisebbikbe 20 köből kolompért főztek 24 órában; — nagyobb része 40 köblöt főzött, és egynéhány 80 köblöt annyi idő alatt, — útját ezen úr olly megyében kezdé, hol még kevés gyár volt, így bizonyos: hogy vannak vidékek, hol 12 mértföldnyi négyszeg téren 40 gyár is van, például Zemplén, Ungvár, Sáros vármegyékben.

Ezen nagyobbyszerű gyárokon kívül tudjuk, hogy sok megyékben egy falu sincsen, mellyben kisebb pálinka főzések ne létezzenek, 's hogy ezek is igen sokat készítenek, mert habár nem nagyok is az üstök, mégis előmelegítőkkal el lévén látva, többször járnak le egy nap alatt.

De legjobban kitűnik a' pálinkának nagy mennyisége annak lecsökkent árából, és azon körülményből, hogy ámbár a' nép temérdekem emészt fel, mégis kénytelenek vagyunk szeszt készíteni, és még így sem tudjuk mennyiségünket eladni; 100-ként hevernek a' pálinka és szesz hordók pinczéinkben, és várják vevőjüket 7, 8, v. krajczáron számlálván itczéjét a' pálinkának.

Tudjuk, hogy most gazdaságot folytatni, vagy jószágot haszonra tenni annyit tesz, mint szesz gyárt állítani, honnan a' következik, hogy napról napra több gyár áll fel, és a' pálinka ára lejjebb száll, és még szállni fog; szintúgy szerencsétlen vagyok rendes kimutatással nem szolgálhatni az iránt, megnyit emészt fel a' nép ezen szerből, és itt is részletes adatokat vagyok kénytelen felhozni: egy falu, mellynek 1300 lakosa van, esztendőn ált felemészt 20,000 itcze pálinkát, nem csak a' férfiak, de az asszonyok, leányok, és még a' gyermekek is minden időben, nem csak reggel, de délbén is isszák, a' mikor kaphatják.

Nincs olly munka, foglalatosság, de ünnepélyes dolog is, mellyben a' pálinka fő szerepet ne játszon: mindenhez a' mit az ember kezd, vagy lendit, pálinka kell; sőt a' nélkül némelly dolgot telyességgel végre sem hajthatni; sőt pálinkáért ásnak gödröt, koporsót is csak azért csinálnak, 's ha aratás idején valaki meghal, annak bizonyosan pénzért sem sírt ásatni, sem koporsót csináltatni nem lehetne, hanem csak pálinkáért. Semmiféle munka nem vállaltatik, ha pálinka nincs a' kötésben, a' legálék arányosítása alkalmával bámulva tapasztaltuk, hogy nem igen nagy helységeknek regálái 3000 vfton adattak ki, árverés útján, hogy ezen 3000 ft. csupán pálinkáért véte-

tik be , onnan világos, hogy bort ilyen helyeken nem mérnek, a' mézárszék pedig majd semmit sem hoz be.

Ezen adatokból következtetheti kiki, hogy csakugyan temérdek pálinkának kell elfogyni az országban.

Tekintsük már most, minő befolyása van és lehet ezen nagy pálinka productionnak általánosan az országra, és a' föld birtokosokra nézve köz gazdasági tekintetből? 's nem lehetne-e a' gazdaságnak ezen ágát elhagyni?

A' kolompér pálinka és szesz olly szer, mellyel az országnak most sincs, de még idővel sem lehet kereskedése a' külfölddel, mert a' gyárokhban igen kevés pálinka szeszre van szükség, mint pálinkát pedig hová fognának vinni nem tudom, észak, nyugot és kelet felé nem vihetjük, mert ezen országok szintűgy bővelkednek pálinka dolgában mint mi, például Lengyel, melly majd nem úszik már a' sok pálinkában; a' tengerre délnek nem vihetjük, mert ott gyümölcsből, nádmézből sokkal fainabb pálinkák kívántatnak, 's van is elég; vitetett és most is vitetik szesz formában bizonyos mennyiség Törökországban, hol is vízzel felelegyítve megisszák, de itt már kezdik nagy

mennyiségben főzni magok is, úgy hogy innen is ki fogunk esni rövid időn — kereskedés miatt tehát azt készíteni nem érdemes. — Ezen készítés igen fogyasztja a' fát és tüzelő eszközt, ezt pedig különös nagy haszon nélkül fogyasztani országos tekintetből se jó, mert erdeink napról napra fogynak, úgy hogy ma is már elmondhatni, hogy országunk fa dolgában szegény.

A' mi ezen gazdálkodásnak következeit illeti, a' birtokosokra nézve ezeket nem tudom a' legjobbaknak; kiki tudja, hogy minekutána a' pálinka ára a' nagy productio miatt leszállott, a' gyárok már igen nagy hasznót nem adnak, igaz, szembeszúró dolog, ha tekintjük, mikép 50 vagy 100 holdat bevetvén kolompérral, ha gyárt állítunk és a' kolompért kifőztük, ezen csekély terjedelmű jószágból több ezer p. forintot bevehetünk; de nem a' földből vesszük, hanem *először* azon nagy kamatból, melybe kerül a' gyár felállítása, *másodszor* azon sok fából, melyet elégeztünk, *harmadszor* azon sok munkából, mely a' főzésre fordítatik; a' pénzt tehát nem a' jószág adja, hanem a' gyár. — Itt tehát azt kell kérdeznünk, hogy nem lehet-e annyi tőkével és annyi munkával, mit a' pálinka főzésre fordítunk, más hasznosabb gyárt állítani? én azt merem állítani, hogy igen sokféle gyárak vannak, melyeknek felállítása nem kerül annyiba, mint a' pálinka főzésre kívántató gyárak építése. Vegyük

a' bőr készítést, posztó csinálást, olaj készítést, papiros malmokat, enyv főzést, festék és chinai szerek készítését, ezek aránylagosan mind kevesebb és olcsóbb szerszámokat kívánnak mint a' pálinka főzés, itt csak azt kérem tekintetbe vétetni; hogy én nem kívánok egy nagy másféle gyárt egy kis pálinka főzéssel összehasonlítani, hanem a' nagyokat a' nagyokkal, kisebbeket a' kisebbekkel. Sok pálinka gyár van az országban, mely 60, 40, 30,000 forintba került, és valóban nem nagy pálinka machina, mely 12,000 forintba kerül, vegyük az ehhez mekívántató fát és azon erőt és munkát, mely a' kolompér termesztésére, pálinka főzésére, és fa szállítására kívántatik, ezt mind össze írva és felszámolva, szólítsunk fel egy városban lakó timárt vagy posztó csinálót, illy formán: ha neked ennyi pénzt és ennyi erőt adok, mi tévő lennél? bizonyosan azon feleletet nyernők, melyet én kaptam illy esetben, — uram! ha én annyit fordíthattam volna gazdálkodásom kezdetén, már régen igen gazdag ember lennék, 's hogy az igaz, láthatjuk naponként városunkban, hol majd minden gyárosok csak igen csekély tőkével kezdik mesterségeiket, és mégis meglehető sorsra vergődnek; — igaz, érteni kell a' dologhoz; — pálinka főző mester sok van, 's könnyen kapható, egyébre kevés értő mestert kapni országunkban.

De ha mint mezei gazdaságot kívánjuk tekinteni a' pálinka főzést, azt tapasztaljuk, hogy ez a' gazdaság többi ágainak elhanyagolásával és hátramaradásával folytattatik; a' jobbágyok és a' béresek ereje faszállításra, temérdek kolompér-tenyésztésre, és kiszedésére fordíttatik: a' gyár ugyan füstöl, de illy jószágban egyéb nem lendíttetik semmi; szántásvetés csak féloldalason, rétek tökéletesítése, mivelése épen nem; gyümölcs és bor tenyésztés nem folytatatik; mert a' gyár minden pénzt és munkát megemészt, minden haszon tehát, melly a' gazdaság ágaiból bejöhethetne, elmarad.

Vegyük már most, ha országunkban — hol hála istennek, még földünk elég van — annyi pénzt és munkát fordítanánk a' mezei gazdaság tökéletesítésére, mennyit a' gyárra fordítottunk, nem vehetnénk-e be annyi pénzt, mint a' gyár behoz?

Eszközöljük jó munkálás által, hogy szántóföldeink 14 magot adjanak, mint Ausztriában, Morvában és Csehországban történik, vegyünk földünkbelől évenként két hasznót, kétszeri vetés által, mint Stájerországban, alapítsunk mesterséges réteket, melyek háromszor kaszálhatók, és duplázzuk meg az által marháink számát, ahhoz képest, mint most tart-hatunk; tartssuk marháinkat istállón, 's vegyük a' tejnek is hasznát, mint Cseh és Stájerországban, te-

nyésztessünk sok gyümölcs fát, ha lehet míveljük a szőlőt, végre tenyésztessünk dohányt, vagy valamely festő plántát, mert noha az elsőről az a vélekedés, hogy azt nagyobb mértékben azért nem lehet vinni, mert sok munkába, pepecselésbe kerül, mégis mikor ennek termesztését a' pálinka főzéssel összehasonlítanók, akkor azt merem állítani, hogy lehet ezt nagyban is producálni, mert vessünk be 100 köblös földet dohánynyal, ennek vetése és termesztése bizonyosan nem fog annyiba kerülni, mint a' 100 köblös földnek kolompérral való elvetése, kapálása 's kiszedése, fogadjunk a' pálinka-főző mester helyébe egy jó kertészt, tartsunk ezen kert mellett 8 legényt állandóul a' hetesek helyett; a' pálinka főzéshez megkívántató tüzi fának árán, és a' gyár felállítására fordított tőkének kamatjaiból ismét fogadjunk még több munkásokat is, ha kívántatnának, és azt hiszem, hogy 100 köblös dohány földnek természetménye el lesz készíttve az eladásra, 's ha mindezt elkövetjük, akkor vessünk számot 's meglátjuk, hogy jövedelmünk nem lesz kisebb a' pálinka főzésből került summánál.

Igaz ugyan, hogy bizonyos jószágnak illy módóni tőkélletesítése nem történhetik meg hirtelen egy két hónap alatt, mint a' pálinka gyár építése; de ha egyszer meg lesz, állandó hasznot fog hajtani, és az újabb nagy költségeket nem fogja követelni, mint a'

pálinka gyár, melly ha 7, 8 év múlva megromlik, újra sok költséget kíván.

Ezek után én úgy vélekedem, hogy a' pálinka főzést el kellene hagynunk azért, hogy a' mezei gazdaság sokféle ágait tökéletesítsük, mellyek tápláló szereket, életet, húst, zsírt, olajt, és más mind pedig olly anyagokat teremtenek elő, mellyek kül kereskedésre is alkalmasok, 's az ország vagyónát is szaporítják, belső erejét is nevelik.

Mondatik ugyan, hogy a' pálinka főzés azért hasznos, mert a' marha tartást és hizlalást segíti elő a' bráha vagy maláta által. De ez csak eszme, bizonyos az, hogy a' pálinkának főzött élet, vagy kolompérnak azon részei adják a' pálinkát, mellyek tápláló erőt is adnak; és hogy minekutána a' forrás és főzés által a' kolompér vagy élet azon részekről megfosztatik, akkor az már fél annyi tápláló szerrel sem bír mint az előtt, úgy hogy 100 köből kolompérral többet lehet hizlalni és táplálni az állatokat, mint 200 köből kolompér malátájával, igen hasznos hizlalásokat láttam Bécs közelébe kolompérral, répával, szénával és zabbal, ha tehát a' marhatartást és hizlalást akarnánk szaporítani, és hasznossá tenni, azt pálinka főzés nélkül sokkal jobban tehetnénk; úgy is most, minekutána a' főzés nagy tökéletességre ment, igen kevés tápláló erő marad a' bráhában.

Tekintsük. már most minő befolyása van a' köznépre nézve.

Noha már fellebb röviden megmondám, minő általánosan használtatik, és ivódik a' palinka, a' gyerekektől kezdve az aggott vén emberig a' napnak minden óráiban, itt még szükségesnek tartom azt bővebben rajzolni, minő általános szükséggé vált már most a' pálinka köznépünknel, és hogy szokott azzal élni, és ezt némelly képekkel is ellátni.

Mondám, hogy nálunk semmit kezdeni, vagy dolgoztatni nem lehet pálinka nélkül, azért minden helyen és mindenütt pálinkát tartanak, így a' plébánosok, tisztek, vagy egyéb honoratiorok házánál rendesen pálinka tartatik; és ha ezek paraszt, vagy mesteremberrel még csak beszélnek is, annak „ad captandam benevolentiam“ előbb egy pohár pálinkát nyújtanak. — A' falusi bírák egy lépést sem tesznek hivatalos dolgaikban a' nélkül, hogy ne pálinkázzanak, kisebb büntetések bizonyos itcze pálinkából állanak, melyet a' bűnös venni tartozik. — A' malmokban a' molnár pálinkát mér, mert ha azt nem tenné, bizonyosan csak abba a' malomba vinnék a' búzát, a' hol pálinka árultatik; a'

csűrök mellé, hol sok csépes dolgozik ha száz lépéssel tovább volna is korcsma, mégis közelebből is állítatik pálinka mérés, hogy a' munkások közelebb érhessék : szóval, mindenütt találhatni ezen drága szert, úgy hogy azt könnyebben kaphatni mint kenyeret is. — De szükség is van erre, mert annyira ment már a' dolog, hogy a' köznép csak azért él, és dolgozik; rendszeren a' munkások kevés eledelen kívül minden kereseteket azért adjuk, p. o. a' cséplők, ácsok, kőművesek, favágók, mit keressenek ezek, 's mit tegyenek félre, kiki tudja, — erre egy példát mondok: — kénytelen lévén egykor hirtelen 200 munkást fogadni, kik közt több kőműves, ács, 's téglavető, és egyéb munkások voltak; — nagyon aggódtam a' pénz megszerzésén, melyly annyi munkás hetenkinti kifizetésére kívántatik, — de eltelvén az első hetek azt láttam, hogy korcsmabeli jövedelmem annyira szaporodott, hogy abból könnyen kifizethettem ezen munkásokat, sokan egy krajczárt sem kaptak, mert csak a' korcsmáros jegyzéke iratott be fizetési könyvecskéikbe.

Mennyire megszokta azon italt a' köznép, és mennyire szereti onnan is kitetszik, hogy ez által mindenre reá lehet venni, még a' maga hasznának feláldozására is, p. o. egy helyen nagy építés tetetvén, és a' munkások jól fizettettek, de nem kaptak elég munkást, ehhez nem messze, egy más urnak tisztje feltalálván

magát kisebb fizetés mellett egy pohár pálinkát adott a' munkásoknak, 's itt még aratás közepén sem volt fogyatkozás a' munkásokban. — Így történik rendesen, hogy midőn ur a' köznéppel fuvarra, vagy munkára alkuszik, attól sokat kívánnak, holott zsidó mindenre olcsón reá veheti őket, mert pálinkát ad. — Ha valaki akár minő betegségbe esik, pálinkát kap orvosságnak akár mi legyen a' következése; — hogy gyermekek is isszák, erre iszonyú példát láttam: — öt órákor reggel bejövén egy korcsmába, két gyermek sírni kezd — jó anyjok oda szalad, 's kivevén ágyaikból az asztalra ülteti, az egyik két, a' másik három éves volt, nem früstöltek még szegények, úgymond, 's egy ivó nagy pohár pálinkát tesz a' két gyermek közé, 's mindeniknek egy darab kenyeret ad, mit is a' gyermekek a' pálinkába mártogatva, rövid időn a' poharat kiürítették, a' gyermekek noha anyjok egészségeseknek állítá lenni, a' früstök előtt sápadtak és szárazok voltak, — utóbb jó kedvök lett, és semmi különös nem volt rajtuk észrevehető. — Illy általános, és gyakori ivás által úgy neki szokott már a' nép ezen italnak, hogy a' mi régenten hallatlan volt, 's mitől a' régibb emberek a' mint mondtam megholtak volna, t. i. egy itcze pálinkát megtudnak inni az emberek, és mégis magok lábain eltudnak menni, sőt némellyek ezt úgy meghírják, hogy eszöket sem vesztek el.

Ezen általános sok pálinka italtak első követke-
 zése a' nép elszegényedése, több falut tadok, hol
 majd az egész élet termése, mind a' zsidóknak van el-
 adva már előre pálinkáért; mert a' parasztnak min-
 den nap szüksége lévén pálinkára, a' zsidó hitelbe ne-
 kie azt úgy adja, hogy adósságát a' jövő aratáson
 étellel fizesse meg, 's pedig még mi drágán, mert ren-
 desen egy pozsoni mérő gabonáért csak 6 itcze pálin-
 kát legfellebb 8 szoktak hitelbe adni; mert ezen ked-
 ves szer soha sem drága, ennek készek mindent fel-
 áldozni. — Így történik, hogy mikor vásárról jönnek
 pénzüket egészen, vagy nagy részét megisszák, ökrei-
 ket cserélgetik, csak hogy valamit kaphassanak, miért
 ihassanak, míg végre a' czimeres pár ökörből két kis
 borjura szorúlnak, utóbb semmire jutandók. — Említést
 érdemel az, hogy a' zsidók mindenért, nem csak pénz-
 ért adnak pálinkát, onnan a' következik: hogy mivel
 nem csak a' gazda maga, de felesége és gyermekei is
 szeretik a' pálinkát, ezek pedig a' nyitva álló kamará-
 hoz férhetnek, az élet termése lassankint majd mind
 a' korcsmába vándorol, és az egész köznép aratás előtt
 kenyérben szűkölködik, milly ellen álhatatlan vágy le-
 het a' pálinka után, erre az is például szolgálhat; egy
 ember kinek 12 gyermeke volt, igen szűk időben józa-
 non hozzám jön, és életet kér, mondván: hogy gyer-
 mekei éhen halással küzdenek, — egy fél pozs. mérő
 gabonát adtam, és ő ezt egyenesen a' zsidóhoz vitte, 's

onnan ki sem jött, míg meg nem itta. — Ezen sok pálinka ital, a' mint mondtam elszegényedést szül, 's innen van, hogy a' paraszt semmit sem tehet félre, állapotját nem javíthatja; ha látjuk a' mezőn a' sok szép termést, a' sok szénát, a' számos falusi marhát, ha látjuk szőlőjökben a' szép termést, minek összesen véve ezerekre megy az ára és értéke, nem csudálhatjuk eléggé, hogy mégis gyakran kenyér dolgaiban szűkölködnek, rosszul élnek, esztendőn ált sem esznek egy font hust, — és minden szép jövedelmöknek semmi sikere, látatja nincs — ez mind a' pálinkára megy, a' mint már fellebb mondtam, egy nem nagy faluban is megiszna 10,000 frt áru pálinkát is. — Már most vegyük fel, ha ezen sok pénzt meg nem innák frugalis életük mellett, milly szép sikere lehetne ezen nagy sommának csak öt hat esztendő alatt. — Én megvagyok győződve, hogy ha a' most éhező Árvaiaknak anynyi pénzt lehetne adni egyszerre, a' mennyit csak 4 esztendő alatt pálinkáért adtak ők, segítve volna bajukon, 's talán még maradna is valami.

De mennyire rontja ezen sok pálinka ital a' moralitást is, könnyen bebizonyítható.

Azon nagy vágy, mellyel utánna viseltetik a' köznép, ösztönt ad a' lopásra, elébb a' gyermek az ap-

jának kamaráját kezdi lopdosni, a' mint fellebb mondtam, később másokat lop meg, az asszony, vagy feleség is, de a' gazda leánya is úgy tesz, 's minthogy „ce m que le premier pas qui çont“, később lopásait idegen helyen is gyakorolja, sőt legszentebb kötelességét is feláldozza. — Ezen ital különösen eltompítja az érzést, 's ennél fogva bizonyos indiferentismust szül minden szebb 's magasztosb, vagy vallásos tárgyak iránt. — A' ki népünket régebben ismerte, és most látja, észreveheti ezen tompaságot, milly száz meg száz módokon mutatja magát a' nép életében, hogy is foghatna helyet szebb, gyengédebb érzés, szánakozás, felebaráti, vagy egyéb ember szeretés szívökben, midőn mindennél jobban szeretik a' pálinkát, az pedig eltompítván idegeiket, értelmességet, minden iránt indifferenté teszi őket — de többet mondok, hogy is tudnák cselekedeteiket a' rendhez és törvényhez pontosan alkalmazni, midőn soha sem józanok — igen is mondtam, soha sem józanok; — mert noha megszokván már a' sok italt, nem tántorodnak, egyenesen járnak és józanoknak tetszenek, mégis nincs a' napnak olly ideje, jókor reggeltől estig, hogy már egy két pohár pálinkát meg nem ittak volna, 's minden tetteik csak e' két állapot közt mennek végbe, vagy ingerlett állapotha, melly a' pálinka megivása után azonnal következik — vagy lankadságban, melly onnan következik, hogy már régen nem ittak pálinkát, és idegeik ellankadtak;

az első állapotban az inger többre veszi az embert mint kellene, a' másokban mindenre reá hajlik. — Ezen pálinkás tompaságnak szomorú példáját láttam a' többi közt: egyszer azt a' hirt hozzák, hogy csűrömbé egy csépés hirtelen meghalt : oda futok, 's utamban már megtudom, hogy a' sok pálinka — mellyet az nap többi társaival megivott — ölte volna meg. Mert az én csépéseim is, csak úgy mint másoké, feleséges, gyermekes ember lévén, rendesen részüket úgy megszokták inni, hogy $\frac{1}{4}$ részét alig fordíthatják élelmökre. — Lássá feleségük hogy tartja gyermekeit, a' nem gond. Mert ők dolgoznak, nekik inni kell, mert különben nincs erejük, nem dolgozhatnak, 's hogy találom ezen embereket? kiterítették a' holtat, 's körül ülték pipázgatva, tréfás beszédeket folytatva, a' halott felett gúnyolódva, egy sem tántorgott, 's úgy látszott volna, hogy józanak, de tele voltak szokás szerint pálinkával; azt rendelem, hogy vigyék haza házához, mire azt felelték, hogy ők bizony nem viszik, barátjuk volt társok sok esztendőkön által, véle ittak, azon nap ő vala az ital adó, és még 24 ember közül egy sem akadt a' ki haza vigye. Hol itt az emberi érzés? Uraim! mikor különben ember szerető népünk ennyire megy, sok az: „ex ungue leonem“. Megmondám fellebb, midőn a' mostani állapotját tömlőczeinknek a' régivel összehasonlítottam, a' mostani moralitás állapotát, azért most erről többet nem szólok, csak azt teszem még hozzá

hogy ha minden rabnak kérdésül a' tétetne, hogy mit ivott az nap, mikor a' bünt elkövette, kettő sem találkozna, ki legalább $\frac{1}{4}$ rész itcze pálinkát meg nem ivott, rendesen már most férfiak nem is isznak egyszerre kevesebbet, és ez csak ád, a' mint mondják, curazsit.

Testi alkotásra és egészségre való nézve veszedelmes következtése a' pálinkának.

Ha a' mint fellebb mondám, sok igen erős és szép ember volt az országban, mi lehetne népünk mostani gyengeségének más oka, mint a' sok pálinka? midőn egyebe, physical élet módja, és tápszerei nem változtak, látjuk, hogy a' hol legszebb emberek, legerősebbek laktak t. i. a' hegyes tartományokban, ott most a' leggyöngébbek nevednek. A' Zempléni Krajnyai oroszok, az Árvai, Liptói, Szepesi tótok, a' Mármarosi oroszok és oláhok legszebb és legerősebb emberek voltak az országban; úgy van-e ez most? látni-e ezen vidéken szép piros embereket, úgymint hajdanában, hol több vízzel eltek zab és málé kenyerekhez? Ha most még szép erős embereket keres az ember, ezeket csak az Alföldön, 's a' bánágban, Slavoniában, 's a' vég helyeken találja, miért? mert az Alföldön még

csak most kezd az erős pálinka divatba jönni, a' Slavoniaiak, horvátok és véghelyiek pedig olly gyenge pálinkával szoktak élni, melly csak négy foknyi erős, a' mi embereink pedig ollyannal, melly 24 gradus erős; természetes tehát, hogy a' 4 gradusos pálinka nem árt-hat annyit mint a' 24 gradusos. Szomorú dolog, hogy midőn régenten hadi seregünk mind erős szép emberek-ből állott, most már más nemzetek katonáinál kisebbek, gyengébbek. Az utóbbi ujoncz állítás arra mutat, hogy azokkal a' szokott katonai forgásokat nem lehetett annyi ideig folytatni, mint régenten szokásban volt, már pedig most olly könnyű puskát kaptak, a' millyenekkel ezelőtt 40 esztendővel vadászni szoktunk.

Egy gyalog ezredet tudok, mellynek 600 olly gyenge ujoncz jutott, hogy azokat csak úgymint az iskolás gyermekeket oda haza kellett hagyni, ha valamelly tartósb gyakorlat, vagy hosszasabb parádé tartatott. — Én megvagyok győződve, hogy ha régenten keresve kerestünk volna a' köznép között annyi gyenge embert, mint most a' katonaságnál szolgál, azt nem találtuk volna fel : például szolgálhat az 1797 és 1809 insurrectio, mellynek emberei mind igen szépek voltak, pedig nem igen vizsgáltattak orvos által, nevezetesen 1797-ben annyi nemes állítatott minden megyéből, hogy ha most annyi állítatna, fele is ispi-tálban lenne, — nevezetes volt Marmarosnak gyalog-

sága, melynek noha csak lapos kalapjai voltak fejeken, mégis olly nagyok voltak, hogy azokat a' bécsiek csudálták, midőn Neustadtban voltak; — Szathmár vármegye 1809-ben 1200 gyalogot és 600 lovast adott, kik közül egy paraszt sem volt, — és most bizonyosan nincs egy ezred is, melly olly szép emberekből állana.

Mennyire rontja az emberek egészségét a' pálinka, ámbár ezt orvos jobban festhetné mint én, mégis megpróbálom lerajzolni. — A' pálinka, melly igen erős ingert gyakorol, az emésztő belekre és idegekre, természetesen eltompítja azokat és elgyengíti, mert tudni való dolog, hogy minden inger után lankadásnak kell következni, onnan következik, hogy az emberek nem jól emésztenek, és keveset is esznek, mint ezt a' mindennapi tapasztalás is bizonyítja: így hát már az anya kinek jól kellene élni, hogy gyermekét jól kiképezhesse, későbbben bőven szoptathassa kevés eledellel él, 's rosszúl emészt; a' gyermek — kinek szintúgy bőven kellene enni — ez is keveset eszik és rosszúl emészt, hogy erősödjön, hogy nőjjön; elhallgatom itt azon részletes gyengüléseket, mellyeket az idegek, a' máj és egyéb részei a' testnek szenvednek, és mellyek szintúgy általános gyengülést, 's kurta életet idéznek elő, — ezen erős ingerhez való szokás minden orvosságoknak behatását gyengíti, mert a' patikából nem adnak

olly erős szert, mint a' pálinka; innen következik, hogy az orvosi szerek betegségekben keveset használnak. Azért kell nálunk olly erős adagokban mindent adni, nevezetesen hántatókat olly erőseket, hogy más pálinkával nem élő meg is halna tőle; — valóban az illy eltompulása a' beleknek nem adnak tartóságot, — 's ki nem tapasztalhatja, ki a' köznép közt forog, a' sok hirtelen halált, melly a' köznépet éri, hány hal meg, hogy ágyban sem fekszik? hány a' korcsmákban? — különös jele a' pálinka által okozott test elgyengülésének az, hogy igen sok ember már teljességgel alkalmatlanná lett akár mi foglalatosságra, mielőtt pálinkát nem iszik, — ezen emberek, ha pálinkát nem isznak, rendkívül sápadtak, szomorúak, szótalanok és a' lankadság még járásokból is kitetsző, 's ha kérdi az ember, mi bajok, azt mondják, hogy még nem früstökölték, 's addig, míg ez nem történik t. i. pálinkával, valóban olly gyengék, hogyha akarnának is még sem tehetnek semmit. — Így hát életük a' pislogó lámpához hasonlít, melly ha szeszszel nem tartatik, azonnal elalszik.

De elég legyen ezen tárgyról, melly maga is megérdemlené egy okos orvos leiratát, azt hiszem, hogy azok, kik a' nép közt élnek, számtalan adatokat tudnának ezen állításom támogatására előhozni.

Láttuk már eddig a' pálinka ital rosz következéseit, lássuk már most miért veszedelmesebb a' pálinka ital más szeszes ital használatánál? mert azt mondhatná valaki, ha népünk pálinkát nem fog inni, majd sok bort, vagy sert fog inni, 's az ártalom egyfonmá lesz.

A' pálinkának veszedelmes volta leginkább onnan következik:

1-ször. Mert ennek ivása a' testnek akármilyen okon történt, némi ellankadásában vagy gyengülésében, legyen az akár éhség vagy böjtölés, akár erős munka, akár nagyobb hideg vagy meleg által okozva, olly különös gyönyörűséget, olly elragadtató jó érzést okoz, mellyhez hasonlót semmiféle ital vagy eledel a' világon nem szerez, ez tudom sokak előtt, kik magokon nem tapasztalták, hihetetlennek fog látszani, és még is úgy van. Én ezt így tapasztaltam. — Történt egyszer, hogy egy huzomban 5 óráig mentem egy nagy meredek hegyen, közel a' tetőhöz bágyadságot éreztem és éhséget, de nem lévén semmi kéznél, egy vadász társom egy kis kancsót nyújt, mellyben több lehetett egy meszely pálinkánál, azt mondván igyam, majd erőre kapok újra, én ki a' pálinkát nem szerettem, de annak testi alkotásomhoz képest nagy ártalmát is tapasztaltam, többszöri kínálás után

számhoz vettem a' bájos italt, 's noha annak rossz következtetéseit, sőt betegségemet is előre láttam, többé számtól el nem vehettem, még mind meg nem ittam; — ekkor lön megfektve előttem ezen veszedelmes ital titka, ekkor kezdém megfogni, hogy a' szegény köznép miért szereti oly annyira, meggondoltam, hogy a' munkás ember hányszor lehet a' dolog vagy a' sok járás által illy lankadtságban, hányszor fázik rossz ruhája miatt, hányszor éhezik, és ezen bajokban, gyengülésökben mit érezhet; a' ki ezt úgy érezte mint én, nem csudálkozhat azon, hogy ezen italért a' szegény ember mindent kész feláldozni: mert igazán mondom az említett meszely pálinkát magam se tartottam volna száz arannyal megfizetni drágának; — kicsinyben tapasztalhatták ezt mások is, — tudjuk, hogy ha böjtös vagy rossz eledeleket eszünk; a' nyerendő erő hiányát borral szoktuk pótolni. — De mi a' bor a' pálinkához képest, melynek elevenítő szesze, szaga és kellemetessége a' gyengülés nagyságához képest nőtőn nő. — Sokszor láttam, és azt mindennap is lehet látni, hogy némelyeknek szemei, mikor a' pálinkát isszák felfordulnak és elhomályosodnak, úgy mint az elájulandó vagy elragadtatott embernek. — 'S hogy kívánjuk 's hogy várjuk szegény elgyengült és már hozzá szokott embereinktől, hogy attól magokat megtartóztassák? — neveli a' bajt az, hogy azon gyengüléseken felül, melyeket rossz tápláló szereik, rossz ruháik

és erős munkáik szülnek, még azon gyengülés és lan-
kadtság is hozzá járul, melyet a' korábbi pálinka
italtól nyertek, 's mellynek orvossága ismét csak pá-
linka, és ugyan nevedő lepcsőnként.

Különös áldozatja ezen körülményeknek országunk
ó hitű népessége; nem ugyan azok, kik a' mint már
mondám az ország alsó részein laknak, és csak 4 fok-
nyi erős pálinkával élnek, mert ezek még most is meg-
tartották piros arczsinüket, és erős nagy testi alkotá-
sukat, de azok, kik az ország többi részeiben laknak
— mert ezek az esztendő nagy részében böjtölni tar-
tozván, 's ezen böjtöt vaj nélkül 's minden nélkül a'
mi az állatok országából jön, — kivéven a' halat és
mézet, kénytelenek lévén kihúzni. — Az ország ész-
aki részeiben még az olaj sem lévén bőségben állandó
gyengeségüket gyakrabbi pálinkázással erősítik. Hány-
szor hallani azt, böjt lévén gyengék vagyunk, csak
a' pálinka tartja bennünk a' lelket; — igen is úgy
van, gyengék már most, mert a' pálinka által elgyen-
gültek, atyáik csak úgy böjtöltek, és nem ittak pá-
linkát, és erősek voltak, mert az el nem gyengült
gyomor a' száraz kenyeret is megtudta emészteni, 's
abból erőt adni a' testnek. — Egyébiránt ha utolsó kraj-
cárjokat oda nem adnák pálinkáért, szerezhetnének
olajt és egyéb jobbféle böjti eledelt is, mitől több
erőt kaphatnának. Ezen oknál fogva a' nép ezen osz-

tályán különösen tapasztalni a' napról napra való elszegényedést; 's hogy az ó hitűek sokkal több pálinkát isznak meg, mint más vallásuak, onnan is kitetszik: hogy midőn a' sváb falukban, kik pálinkát nem isznak, rendesen a' korcsma majd semmit sem hoz be az uradalomnak, akkor egy sokkal kisebb oláh ó hitű falunak korcsmájáért a' zsidó 3000 vforintot fizet minden esztendőben.

2-szor. Vészedelemesebb a' pálinka más italnál azért is, mert ezt minden időben, éhgyomorra is ihatja az ember, holott sok bort és sert csak étel után lehet inni; bort reggel éhgyomorra nem szokás inni, ehez tehát több készület kívántatván, nem lehet vele oly hirtelen és oly gyakran visszaélni.

3-szor. Azért, mert kicsiny mennyiségben nagy erőt foglal magában, így mikor egy meszelyt megiszik, többet árt egészségének, mintha 4, 5 itcze erős bort ivott volna meg.

4-szer. Ugyan ezen összepontosított erőt mindeütt magával hordozhatja az ember, 4, 5 itcze bort vagy sert, a' mi még nem igen ártalmas volna, ha egy nap alatt meginna valaki, nem hordozhat egész nap magával, de egy meszely pálinka a' zsebjébe is elfér, és elég méreg egy napra.

5-ször. A' pálinka meg nem romlik, meg nem savanyodik, azért azt mindenütt lehet tartani, annál több alkalom van tehát az ivásra.

Mindezekből láthatni, hogy a' pálinka sokkal veszedelmesebb a' bornál és sernél, mert akármennyit inna is népünk a' borból és serből egészségét és moralitását és testét bizonyosan annyira nem rongálná. Látjuk a' cseheket, kik pint számra isszák a' sok sert, és népok most is erős, láthatunk több nemzeteket, kik sok borral élnek, atyáink is sok bort ittak, még sem gyengültek el úgy, mint mostani népünk.

Minekutána tehát ezen szomorú következései a' pálinka itlnak napról napra növekednek, 's népünk szegénységét, demoralizatióját, sőt testi végső elaljasodását is eszközlik: világos, hogy ezen országos bajon, betegségen, segíteni kell; mert a' köznép moralis vagyis lelki és testi állapotjától függ a' nemzet sorsa, jövődjé és boldogsága. Ha a' nép erős és jámbor, boldog is lesz az, tekintetben fog állani, mások előtt, akár minők legyenek constitutionalis szabásai. Ellentétben mit használnak a' legszebb törvények, mire szolgálhat előhaladási törekvésünk, az újabb időben gyakran emlegetett nép felemelése, ha népünk a' pálinka által végkép elnyomatva hever, kit neveljünk a' felállítandó iskolákban? ha a' pálinkázó anyától született gyermek, ki már maga is pálinkánál

nőtt fel; minden nemesebbre, szebbre, jobbra alkalmatlan.

Igen is, tennünk kell valamit ezen veszedelem ellen, melly nálunk már nagyobb mint más országokban is, mert ha Islandiában, Moszkaországban és Lengyelhonban sok pálinkát isznak is, azon hideg és nedves tartományokban, ez még sem annyira ártalmas mint a' mi melegebb országunkban, és mégis az angol hajós seregnél, hol eddig minden legény, mindennap bizonyos mérték pálinkát kapott, ezen divat mint ártalmas megszüntetett. Irlandiában Mateosznak munkálodásai, Moszkában pedig a' kormány és a' földesurak is orvoslást kezdenek a' bajnak elébe állítani, — a' kormány az által, hogy a' pálinkát nagyon megdrágította, és a' korcsmákat megkevesítette, — sok földes urak pedig az által, hogy nagy kiterjedésű uradalmaikban a' pálinkát egészen eltiltották; úgy hogy ott nem is létezik. — Ezen eltiltásnak bámulatos jó következései lettek, a' nép csinosabb, munkásabb, szebb lett olly annyira, hogy utazás közben észre lehet venni, melly faluban árultatik pálinka, és mellyben nem, annyira szebbek a' pálinkátlan, és annyival szennyesebbek a' pálinkás faluk. — Illyen tünetényeket ugyan nálunk is lehet látni, mert nézzünk meg csak egy falut, hol sok zsidó és következőleg sok pálinka van, 's hasonlítsuk össze olly faluval, hol csak egy korcsma van,

's mindenben észrevehető lesz a' különbség; de ha ezen különbség most is kitetsző, mennyire tetszhetőbb javulatokra szolgálna, ha éppen nem volna pálinka, abban az egy korcsmában is? Itt midőn a' pálinka rossz következtetéseknek elhárításáról van szó, el nem hallgathatom, hogy magasztaló mély hódolásomat ne mondjam ki, a' mostan uralkodó chinai császár iránt, ki azért, hogy népét az opium által okozott károktól, veszedelmektől mentse, háborút izent az Angoloknak; — 's akár mit mondjon a' világ ezen nép és császárjának, kormányának butaságáról, tudatlanságáról, és az anglusok humanitásáról, — előttem az a' valódi humanus kormány, mely maga kárával és veszedelmével is, kész polgárainak veszedelmét elhárítani, nem pedig az, mely ha theoriákban szinleli is igazság és ember-szeretőségét, — szabad kereskedelem czíme alatt leplezett fosztogatásait fegyveres kézzel is mozdítja elő. — A' chinai császár az opium miatt fegyverre kapott, pedig meggyőződéseem szerint még ott az opium annyi kárt nem okozott, mint a' pálinka nálunk tett, csak azért is, mert az opium használása Chinában jobbadán csak tehetősebb embereknel szokásos, kiknek idejük van a' kényelem- 's alvásra, — de a' napszámosok, munkások, kiknek erre idejük nincs, nem élhetnek opiummal, 's így erősek és munkások maradhatnak, nálunk pedig éppen meg van fordítva, mert a' nép legszüksége-

sebb, legmunkásabb osztályozata romlik a' pálinka által, 's ez nagyobb kár, nagyobb veszedelem.

A' mi tehát a' bajnak mi módoni orvoslását illeti hazánkban.

Én úgy vélekedem, hogy valamint akkor, mikor már a' betegség és veszedelem nagy, egy orvosi szer, 's nevezetesen az úgynevezett palliativus szerek nem elengedők, hanem több szereket, több módokat kell az orvoslásra elővenni, úgy hazánkban is; a' tisztelendő pater Mateos által alapított józanságot tárgyazó egyesületek, mellyek — mind örömmel hallám — már kezdenek hazánkban létesülni, a' bajt nem fogják eléggé orvosolhatni.

1-ször azért, mert nálunk a' pálinka már úgynevezett első élelem szükségké változván, mi nélkül az az emberek — a' mint mondják — nem lehetnek, ugyan ezen ital által szerzett gyengeségüknél fogva, nevezetesen a' mint már mondtam, az ó hitűek büjtjükben, de általánosan a' többiek is, rosz élelem módjok miatt, minthogy rendesen nem is szoktak főtt étellel élni, mindig csak a' pálinkára támaszkodva. — Ha szintén történné is, hogy fogadást tennének, a' pálinkától való eltartóztatás iránt, nem hiszem, hogy azt megtart-

hassák, — azon én ugyan nem kételkedem, hogy ők magok is át nem látnák azt, hogy a' pálinka teszi őket koldussá, de gyarló emberek vagyunk, abban az állapothban, melybe már most jutottak — igen nehéz lesz azt nekik megtartani.

2-szor arra, hogy valaki olly fogadást tegyen, mint a' pálinkától való eltartóztatás, már egy bizonyos lélekbeli felemelkedés kívántatik, és prédicatiók hallgatása, megvallom, olly eltompultnak tartom a' nép nagyobb részét, hogy sok helyeken ezen józansági egyesületnek sikerét nem is várhatom; — nagy része népünknek nem sokat jár prédicatiókra, különösen a' pásztorok pusztákban és erdőkben lakók; sok papok ritkán prédicálnak, — és attól tartok, hogy sokan magok is lelévén lánczolva a' pálinka isten asszony által, az ellen szólni nem mernek; — 's ha a' nép jobb, gazdagabb része, az országnak minden honoratorai állánának a' józansági társulatokba, úgy vélem nem volna segítve az ország baján, melly abban áll, hogy épen a' legszegényebb része, a' legszámosabb lesz a' pálinka prédájává.

Azt tartom tehát, hogy józansági társulatoknak minden utoni módoni elősegélése mellett, még törvény

által is kellene a' bajt orvosolni; hogy így a' társulatok előre elkészítvén a' népet a' hasznos — de kellemtelen — törvénynek méltánylására, hogy a' két mód együtt, valahára szegény országunkat és népét a' végső romlástól megmentse.

Hogy a' törvényhozásnak joga van a' pálinka főzést részletesen, vagy egészen is eltiltani, azt tartom, azon senki sem kételkedik; — ugyan is, eddig is divatozott az, hogy ha az ország valamely részét, — a' rossz termés miatt — éhség fenyegette, akkor vagy a' Helytartótanács, vagy a' megyék magok is eltiltották az élethől való pálinka főzést, — ha ezt részletes éhezéssel tenni lehetett, mért nem volna szabad azt tenni akkor, mikor az elaljasodás, elszegényedés fenyegeti az egész országot. — A' tiltásnak jogosságát úgy gondolom, nem szükség bővebben bizonyítani.

El kellene tehát :

1-ször A' gabonából és akármely más élet neméből, zabból, árpából és kolompérből főzött pálinkának korcsmákon való mérését általánosan tiltani.

A' büntetés pedig egyenesen a' korcsmárosokra és pálinkát mérőkre volna szabandó, nem pedig a' korcsmák birtokosaira, vagy bérben tartókra; azért hogy hosszabb pörökre, és a' törvény kikerülésére, — mely-

lyekben a' gazdagabb emberek és zsidók, nagy mesterek — alkalom ne nyujtasson.

Ha pedig valaki szeszt akarna főzni, ez csak a' törvényhatóság különös engedelménél fogva bizonyos taxa fizetés mellett volna megengedhető, kemény és rögtöni ítélet által szabandó büntetés terhe alatt tiltva lévén annak engedelmen kívüli főzése.

2-szor. Meg kellene határozni, hogy a' korcsmákon mérendő szilva és gyümölcs pálinkának erősebbnek nem szabad lenni, mint legfellebb 4 grádnál.

Az első törvénycikk természetesen oda céloz, hogy a' nép a' sok pálinkától elszoktattasson, és mintegy attól megfosztassék, mert ha gabonából, kolompérből nem főzetik pálinka, úgy természetesen a' pálinka nagyon meg fog drágulni; mint hajdanában volt; ennek következése a' lesz, hogy nem győzvén a' nép a' drága italt fizetni, azzal mértékletesebben fog élni, 's legalább gyermekeit reá nem szoktatja, így tehát józanabb generatiót remélhetünk, mint a' mostani.

De a' második törvénycikket azért tartom szükségesnek, mert népünk már annyira hozzá szokott az erős pálinkához, hogy ha kolompér vagy gabona pá-

linkája nem lesz, úgy a' gyümölcs pálinkát akár mi áron is meg fogja venni, és magát folytonosan rongálni, pótolni fognák tehát a' gabona pálinkát nem csak szilva pálinkával, hanem mindenféle egyéb gyümölcsöt, almát, kökényt mind ki fognák főzni, sőt a' sok olcsó bort is pálinkának fognák főzni, így hát meg lesz az erős itálnak mennyisége és káros következései is, mert ezen embereknek mindegy akármiből legyen, csak erős és kábító legyen az ital. De ha a' korcsmán minden pálinka csak négy, legfellebb hat foknyi erős lesz, úgy ez nekik nem fog tetszeni, 's vagy elhagyják a' pálinka italt, vagy a' bort veszik elő, mint hajdanában, és így is segítve lesz a' bajon.

Ha a' mint mondtam, a' mérséklő egyesületek a' papság köz munkálkodása által ezen szigorú törvénynek útát egyengetvén, 's ezen törvények életbe lépnének, úgy reményleném országunk boldogságát; mert a' mint talán igen is terjedelmes előadásomból látható, ebből a' népre csak jó, országunk iparára pedig és külső kereskedésére kétség kívül áldásos siker következne, ugyanis virágzásra jönne újra a' bor tenyésztés, melly egészen csüggedésben van, 's midőn a' pálinka főzés haszna egyenesen a' gazdagabbak és zsidók kezébe megyen, és ez által a' köznép szegényedik; a' bor termesztésből minthogy a' paraszt

is bír szőlőt, és azt könnyen munkálhatja, a' szegény sorsú emberek is pénzt fognak látni.

Ha azon kamatok és munkák, melyek esztendőnként a' veszedelmes pálinka készítésére fordítanak, egyéb valamely természetmenny, vagy gyár folytatására fognak fordítani, lehetetlen, hogy az ország anyagi pénzzel és munkával sok kül-kereskedésre alkalmas tárgyakat elő ne állítson. Itt még abban se lesz veszteség, hogy a' pálinka kedvéért nagy és erős épületeket állíttatunk, hiszen országunk úgy is szűkölködik épületek dolgában, és ugyan ezen szép épületek azonnal más haszonra is fordíthatatnak, például hozom fel a' selyem-tenyésztést, mely szintűgyágas épületeket kíván, 's melyet ha volna is már elég eper fánk, épületek nélkül nem folytathatnánk.

Ezen ellenvetést hallottam még a' pálinka eltörlése ellen, 's minthogy gyengéd szívből eredt, én is szívem ösztönéből felelek, az ellenvetés így szól: „Nem volna-e kegyetlenség szegény népünket, kinek egyetlen egy gyönyörűsége, vigasztalója, erősítője minden gyengeségeiben egyetlen egy jó ízű falatja, 's minden fáradozásainak jutalma a' pálinka; sok nyomorúságai mellett ezen egyetlen egy jótól megfosztani.“

Erre azt felelem, igaz óh fájdalom, hogy népünk már egyebet jónak nem tart csak a' pálinkát, 's

hogy semmit úgy nem szeret, mint azt, de valjon ezen szomorú igazság nem épen legnagyobb bizonyosága-e elaljasodásának; mellyből, hogy akármilyen áron kiragadjuk, minden befolyásos embernek szoros kötelessége. Igaz, a' mostan nekie szokott generatio, ha tőle megfosztatik, nagy szenvedésben fogna lenni, de ha meg kellene is nekie halni, még is meg kellene tőle fosztani a' maradék kedvéért, mert midőn most csak ő maga szerencsétlan, ha ő ebben megmarad, úgy még maradékai is századokig szerencsétlenek lesznek lelki és testiképen. Valamint tehát a' beteget amputatio által is megszoktuk gyógyítani, úgy irtódzunk attól, most még talán vénebb részét népünknek talán egy harmad részét némi szenvedésnek kitenni, azért, hogy egész népünket az elaljasodás veszedelmétől megmentjük.

Adja isten, hogy jó időben irtam legyen ezen soraimat, mert boldognak érezném magam, ha csak egy egyént is téríthetnék pálinkát üldöző zászlom alá, mert a' pálinkát tartom hazánk legnagyobb ellenségének.

